

Lectio praecursoria. Fanius muutti elämäni: Myytit ja yhteisölliset fanirituaalit televisiosarjojen *Buffy vampyyrintappaja*, *True Blood* ja *Vampyyripäiväkirjat* faniudessa.

Minja Blom
Helsingin yliopisto

Väitöskirjani *Fanius muutti elämäni: Myytit ja yhteisölliset fanirituaalit televisiosarjojen Buffy vampyyrintappaja, True Blood ja Vampyyripäiväkirjat faniudessa* tarkastelee faniuden ja nykyuskonnollisuuden suhdetta. Se tarjoaa faniuteen uskontotieteellisen näkökulman, jonka avulla voimme havaita, kuinka fanius on osa laajempaa kulttuurista kenttää, jossa ihmiset pohtivat arvojaan, rakentavat kuvaa todellisuudesta, valitsevat sankareita esikuvikseen, kokevat yhteisöllisyyttä ja löytävät keinoja selviytyä arjesta ja elämän kriiseistä.

Henkilökohtaistunut uskonnollisuus mediavälitteisessä nykyculttuurissa

Populaarikulttuurin nousu yhdeksi tärkeäksi arjen merkitystenantojen välineeksi liittyy yhteiskunnallisiin muutoksiin. Länsimaisessa kulttuurissa yhteiskunnan eri osa-alueet ovat eriytyneet yhä enemmän toisistaan. Uskonto on ollut aiemmin historiassa vahvemmin osa poliittista ja kulttuurista valtaa, eikä sitä ole nähty erillisenä osa-alueena ihmisten elämässä. Uskonnolliset instituutiot, kuten kirkot, ovatkin eriytymisen myötä menettäneet vaikutustaan ihmisten arjessa. Nykyisin arvojen moninaisuus on yhä selvemmin esillä, eikä yhdellä uskonnollisella instituutiolla ole mahdollisuutta yksin määrittellä niitä kertomuksia tai keinoja, joiden kautta maailmaa ymmärretään. (Ks. mm. Berger 2014, x; Davie 2000, 38; Pesonen & Sakaranaho 2020, 7.)

Toinen merkittävä kehityskulku on individualismin nousu keskeiseksi arvoksi ja rakenteelliseksi piirteeksi länsimaisessa kulttuurissa. Arvona individualismi merkitsee yksilöiden vapauden ja itseohjautuvuuden arvostamista. Rakenteellisesti se näkyy yksilöiden kasvaneena riippumattomuutena yhteiskunnallisista ja uskonnollisista instituutioista. (Mikkola 2003, 21.) Yksilöt ovat vapaampia esimerkiksi yhteiskuntaluokan tai uskonnon asettamista velvoitteista, ja he voivat itse määrittää omaa elämäntyyliään, arvojaan ja suhdettaan uskonnollisuuteen. Näin tarjoutuu mahdollisuuksia merkityksellistää elämää erilaisten kulttuuristen kertomusten ja lähteiden avulla. (Ks. mm. Berger 2014, 5; Heelas et al. 2005, 3–4; Ilman et al. 2017, 8; Karjalainen 2018, 268; Moberg & Sjö 2018, 291; Morgan 2007, 21.)

Sekä mediatutkimuksessa että uskontotieteessä on tiedostettu median olennainen rooli kulttuurissamme. Vahvasti arjessa läsnä oleva media luo puitteita sille, kuinka ymmärrämme todellisuutta ja itseämme (ks. mm. Couldry & Hepp 2013; Hjarvard 2011; Seppänen & Väliiverroinen 2012). Mediavälitteisessä arjessa populaarikulttuurilla on keskeinen rooli yhteisten tari-

noiden kertojana. Populaarikulttuuri tuottaa jaettuina kertomuksia, jotka luovat kuvaa ja keskustelevat yhteiskunnasta. Samalla se välittää ja muokkaa yhteiskunnan arvoja. Koska media ja populaarikulttuuri läpäisevät koko kulttuurisen todellisuutemme, niin ne myös vaikuttavat ihmisten elämään osittain huomaamatta. Näin populaarikulttuurin kautta luotuja merkityksiä ei tyypillisesti mielletä osaksi omaa uskonnollista tai henkistä pohdintaa, mutta ne voivat tarjota uskonnolle rinnakkaisia tapoja merkityksellistä elämää.

Väitöskirjani liittyy uskonnon ja populaarikulttuurin tutkimukseen, joka on 2000-luvulla nousut yhdeksi keskeiseksi tutkimusalaksi uskonnontutkimuksen piirissä. Tutkimus kattaa erilaisia lähestymistapoja uskontoon sekä monenlaisiin populaarikulttuurin ilmiöihin. Paljon on tehty tutkimusta esimerkiksi elokuvien ja televisiosarjojen tavoista kuvata uskonnollisia yhteisöjä, yksilöitä ja teemoja. Väitöskirjani puolestaan liittyy vähemmän tutkittuun populaarikulttuurin vastaanottoon ja siihen, kuinka ihmiset tulkitsevat ja käyttävät televisiosarjoja arjessaan. Tämä tutkimusnäkökulma on tärkeä, koska ihmiset eivät vastaanota populaarikulttuurin sisältöjä sellaisenaan, vaan tulkitsevat niitä oman henkilökohtaisen tilanteensa, historiansa ja arvojensa kautta (ks. Grossberg 1992). Tutkimuksessani kiinnostus kohdistuu siihen, kuinka ihmiset voivat luoda merkityksiä elämälleen ja kokea yhteisöllisyyttä henkilökohtaisia valintoja korostavassa mediavälitteisessä arjessamme.

Vampyyrisarjojen fanius tutkimuskohteena

Valitsin tutkimukseni aiheeksi juuri vampyyrisarjojen faniuden, koska nämä erittäin suositut sarjat liittyvät aiempaan arvojen ja normien välittämiseen vampyyriperinteeseen sekä käsittelevät nykyistä yhteiskunnallista todellisuutta fantasian keinoin. Faniuden tarkastelu auttaa näkemään populaarikulttuurin kautta tehtävää elämän merkityksellistämistä, joka ei liity vain faniuteen, vaan myös laajemmin ihmisten arkeen.

Fanius on kulttuurista toimintaa, johon liittyy keskeisesti sitoutuminen kulttuuriseen ilmiöön, siihen osallistuminen sekä yhteisöllisyys. Fanius on myös hauskaa, ja siksi ihmiset ovat faneja. Fanitutkijat korostavatkin lähes kaikilla ihmisillä olevan faniuden kaltaisia kiinnostuksen ja innostuksen kohteita, mutta ne eivät aina kohdistu populaarikulttuuriin, johon fanius yleisesti liitetään. (Ks. Booth 2017; Duffett 2013; Hills 2002; Jenkins 1992; Larsen & Zubernis 2013; Nikunen 2005.) Laajat fani-ilmiöt, kuten *Twilight*, *Harry Potter* ja *Game of Thrones* osoittavat osaltaan, kuinka fanius ei ole vain pienten piirien toimintaa, vaan sillä on merkittävää kulttuurista ja kaupallista vaikutusta yhteiskunnassa. Väitöskirjassani tutkin millaisia myyttisiä ja rituaalisia piirteitä voimme havaita vampyyritelevisiosarjojen faniudessa? Ja mitä nämä piirteet kertovat uskonnon ja populaarikulttuurin suhteesta nykykulttuurissamme?

Väitöskirjani aineisto on kerätty verkkoetnografian metodilla hyödyntäen fanien omia keskusteluja internetin fanifoorumeilla. Verkkoetnografiassa voidaan hyödyntää verkossa avoimesti saatavilla olevaa dataa, jonka syntymiseen tai sisältöihin tutkija ei ole vaikuttanut (Kozinets 2010; Kozinets 2019). Keräsin aineistokseni keskusteluja, joissa fanit kertoivat sarjan merkityksestä itselleen tai pohtivat arvoja tai yhteiskunnallisia kysymyksiä sarjojen kautta. Verkkoaineiston käyttäminen on mielekästä tutkimuskysymysten kannalta, koska näin aineistossani näkyy, millaisista teemoista fanit keskustelevat keskenään, sekä millä tavoin omaa faniutta tuodaan esille faniyhteisössä. Aineiston analyysimetodina toimii laadullinen sisällönanalyysi, jota ovat ohjanneet myytin ja rituaalin teoreettiset käsitteet.

Myytit faniudessa

Uskontotieteessä myytti viittaa kertomuksiin, jotka yhteisö kokee tärkeiksi, ja joiden avulla ilmaistaan ja välitetään yhteisön arvoja ja normeja (ks. esim. Doty 2000, 37–39; Campbell 1972, 215; Eliade 1963, 1–2; Honko 1972, 111; Sjöblom 1997, 45–47). Väitöskirjassa tarkastelen faniuden myyttisiä piirteitä William G. Dotyn (2000) polyfunktionaalisen myyttimallin kautta samalla muodostaen uuden *faniuden myyttimallin*. Miellän Dotyn kaltaisesti myytin syntyvän yhteisön ja yksilön tekstille antamasta merkityksestä, ja analyysissäni keskitynkin tarkastelemaan fanikeskusteluissa esille tuotuja sarjan tulkintoja ja käyttötapoja. Tutkimukseni osoittaa vampyyrisarjojen toimivan faneille myyteinä kahdella tavalla. Ensinnäkin kerronnan pintatason alta fanit löytävät syvempiä merkityksiä, ja sarjojen hahmoja ja tapahtumia tulkitaan näin metaforina todellisuudelle. Toiseksi sarjoista löydettyt sankarimallit nähdään esimerkkeinä hyvästä ihmisyydestä ja tasa-arvosta.

Keskeisiä faniien tulkittamia metaforia on kahdentyyppisiä. Ensinnäkin ovat metaforat, jotka liittyvät yleisesti ihmisyyteen ja kaikkien ihmisten elämään. Esimerkiksi fanit ovat samastuneet sarjan hahmojen kohtaamiin vastoinkäymisiin oman elämänsä kokemusten kautta. Fanit ovat sarjojen avulla huomanneet monien elämän haasteiden olevan universaaleja, ja se on tarjonut heille lohtua ja voimaa omaan arkeen. Toinen keskeinen metafora liittyy tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Fanit mieltävät yleisesti vampyyrit metaforiksi eri vähemmistöille. Fanit katsovat vampyyrihahmojen kuvaavan todellisuudessa ilmenevää epätasa-arvoa ja yhteiskunnallisia ongelmia. Näistä keskeisimpiä ovat kysymykset etnisten- ja seksuaalivähemmistöjen yhdenvertaisuudesta sekä sukupuolten tasa-arvosta. Yhteiskunnan normien ulkopuolisia edustavat vampyyrit ovatkin toimineet keinona samastua syrjinnän kohteisiin ja pohtia vähemmistöjen asemaa yhteiskunnassa.

Sankarimallit puolestaan liittyvät siihen, kuinka sarjat tarjoavat faneille esikuvia ja käyttäytymismalleja, joita he toteuttavat elämässään. Erityisesti Buffy vampyyrintappaja on ollut monelle fanille tällainen sankarimalli. Buffy on naispuolinen sankari, joka murtaa pitkää miehistä sankariperinnettä. Buffyn hahmossa yhdistyvä naiseus, fyysinen voima ja maailman pelastava sankaruus ovat olleet monelle fanille olennaisia syitä sarjan faniuteen. Vahvana naisena Buffy on nähty esimerkkinä siitä, millainen nainen voi ja saa olla. Fanit ovatkin ilmaisseet, kuinka Buffyn esimerkin kautta he ovat saaneet voimaa tavoitella omia unelmiaan ja päämääriään.

Sarjoissa vampyyrit toimivat faneille sankarimalleina, joiden kautta pohditaan eri ihmisryhmien asemaa, yhdenvertaisuutta sekä sitä, mikä on hyvää elämää. Sarjojen sankarit haastavatkin vallitsevia normeja sekä sukupuolellaan että ulkopuolisuudellaan. Tutkimukseni osoittaa, kuinka populaarikulttuuri voi haastaa perinteisiä normeja ja tarjota uusia näkökulmia ja uudenlaisia sankareita. Perinteisistä uskonnollisista kertomuksista poiketen populaarikulttuurin tarinat voivat reagoida nopeammin yhteiskunnallisiin arvojen muutoksiin. Näin ne voivat tarjota ihmisille kertomuksia, joiden arvot ja sankarimallit tuntuvat relevanteilta juuri heidän elämässään. Fanius liittyykin osaksi nykyistä henkilökohtaistunutta uskonnollisuutta, jossa korostuu mahdollisuus valita itselleen mieleisiä keinoja merkityksellistä elämää ja löytää voimavaroja arkeen.

Fanirituaalit

Uskontotieteessä rituaali nähdään toistuvaksi ja tietyllä kaavalla eteneväksi, yhteisölliseksi toiminnaksi, joka on irrotettu normaalista arjesta (ks. esim. Bell 1992, 19; Durkheim 1980, 32;

Snoek 2006, 11; Honko 1983, 30–31). Fani toiminnan tarkastelussa hyödynnän Johanna Sumialan (2010) *median rituaalien* käsitettä samalla muodostaen uuden *fanirituaalien mallin*. Tutkimukseni osoittaa, että keskeisiä fanitoimintaa ja uskonnollisia rituaaleja yhdistäviä tekijöitä ovat yhteisöllisyys, toisten kanssa jaetut kokemukset sekä tunne siirtymisestä arjen ulkopuolelle.

Fanirituaaleissa keskeiseksi nouseva yhteisöllisyys antaa faneille mahdollisuuden jakaa itselleen tärkeitä ajatuksia ja kokemuksia toisten kanssa. Kokemuksia myös tulkitaan osana faniyhteisöä. Aineistossani faniyhteisöjä on kahdenlaisia eli internetissä toimivat faniyhteisöt sekä ystävien ja perheenjäsenten kanssa muodostetut lähipiirin faniyhteisöt. Nykyisin internet ja sosiaalinen media on helpoin keino löytää samasta asiasta kiinnostuneita ihmisiä. Fanit kohtaavatkin sosiaalisessa mediassa toisiaan, jakavat kokemuksiaan ja keskustelevat sarjoista. Fanirituaalit mahdollistavat faneille osallisuutta yhteisöissä, jotka tarjoavat vahvistusta omille kokemuksille ja sitoutuneisuudelle. Osa aineistoni faneista muodosti myös lähipiirin faniyhteisöjä perheen ja ystävien kesken. Esimerkiksi perheenjäsenet loivat yhteisiä katseluritualeja, joissa nautittiin toisten kanssa vietetystä ajasta sekä jaetusta faniudesta. Faniuden kautta syntyi myös uusia lähipiirin yhteisöjä, kun fanit ystävystyivät internetissä ja tapasivat toisiaan sitten myös fanitoiminnan ulkopuolella.

Kaikki fanitoiminta ei kuitenkaan ole faniyhteisössä jaettavaa. Vampyyrisarjojen katseluun muodostetaan usein henkilökohtaisia toistuvia rituaalisia tapoja, joilla mahdollistetaan rauhallinen katseluhetki ja kokemus arjesta irtautumisesta. Esimerkiksi aviomies voi vahtia katselun ajan lapsia tai kännykät ja muut häiriötekijät suljetaan. Näiden katseluhetkien avulla fanit ilmaisevat saavansa voimavaroja tuleviin arjen haasteisiin. Aineistostani voidaan havaita fanien kokevan yhteyttä ja osallisuutta myös sarjojen maailmaan. Sarjojen hahmoihin samastutaan ja heidät koetaan näin todellisina tunteiden tasolla. Fanit voivatkin kokea yhteyttä sarjan yhteisöön, vaikka ovat samaan aikaan hyvin tietoisia hahmojen fiktiivisestä luonteesta.

Viimeisenä fanirituaalien osana on tunnustusrituaali, jossa näkyy faniuden keskeiset piirteet, sitoutuminen ja yhteisöllisyys. Tunnustuksen fanirituaali ilmenee ”sarja muutti elämäni” -kertomuksissa, joissa fanit kertovat sarjojen merkityksestä elämänsä kriisikohdissa. Fanit liittävät näin vampyyrisarjat osaksi oman elämänsä tarinaa esittämällä ne muutosvoimiksi, jotka ovat ohjanneet elämää uusille urille tai auttaneet selviytymään ja jatkamaan elämää kriisin jälkeen. Kertomuksista käy ilmi, kuinka fanit ovat kokeneet saavansa tukea ja lohtua sarjoista ja toisista faneista.

Väitöskirjani tuo uutta näkökulmaa faniuden tarkasteluun osoittaen myytin ja rituaalin käsitteiden avulla nykyuskonnollisuuden ja faniuden yhteyksiä. Analyysini tavoittaa näiden ilmiöiden välillä merkittäviä yhtymäkohtia ja tuo esille niiden samankaltaista roolia henkilökohtaisia elämänvalintoja ja merkityksiä korostavassa nykytodellisuudessamme. Populaarikulttuurin kautta luodut merkitykset ovatkin sekä kulttuurisesti että henkilökohtaisella tasolla tärkeitä. Tutkimukseni osoittaa, kuinka populaarikulttuuri ei ole vain viihdettä, vaan sillä on myös suurempaa merkitystä ihmisille. Populaarikulttuuri onkin tarpeellista nähdä osana ihmisten keinoja kokea osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä ymmärtää maailmaa ja itseään.

Kirjallisuus

Bell, C.

1992 *Ritual Theory, Ritual Practice*. Oxford: Oxford University Press.

Berger, P. L.

2014 *The Many Altars of Modernity: Toward a Paradigm for Religion in a Pluralist Age*. Boston: Walter de Gruyter.

<https://doi.org/10.1515/9781614516477>

Booth, P.

2017 *Digital Fandom 2.0. New Media Studies*. Second Edition. New York: Peter Lang.

Campbell, J.

1972 *Myths to Live by*. New York: Penguin.

Couldry, N. & A. Hepp

2013 Conceptualizing Mediatization: Contexts, Traditions, Arguments. *Communication Theory* 23: 191–202.

<https://doi.org/10.1111/comt.12019>

Davie, G.

2000 *Religion in Modern Europe. A Memory Mutates*. Oxford: Oxford University Press.

Doty, W. G.

2000 *Mythography: The Study of Myths and Rituals; Second edition*. Tuscaloosa: The University of Alabama Press.

Duffett, M.

2013 *Understanding Fandom: An introduction to the study of media fan culture*. New York: Bloomsbury.

Durkheim, É.

1980 *Uskontoelämän alkeismuodot*. (Les formes élémentaires de la vie religieuse 1912, käänös S. Randell). Helsinki: Tammi.

Eliade, M.

1963 *Myth and Reality*. (käänös W. R. Trask) New York: Harper & Row.

Grossberg, L.

1992 Is There a Fan in the House? Affective Sensibility of Fandom. – L. A. Lewis (toim.), *The Adoring Audience: Fan Culture and Popular Media*, 50–65. Routledge: London.

Heelas, P., Woodhead, L., Steel, B., Szerszynski, B. & K. Tusting

2005 *The Spiritual Revolution: Why Religions is Giving Away to Spirituality*. Oxford: Blackwell.

Hills, M.

2002 *Fan Cultures*. London: Routledge.

<https://doi.org/10.4324/9780203361337>

Hjarvard, S.

2011 The mediatisation of religion: Theorising religion, media and social change. *Culture and Religion*. Vol. 12, No.2: 119–135.

<https://doi.org/10.1080/14755610.2011.579719>

Honko, L.

1972 *Uskontotieteen näkökulmia*. Helsinki: WSOY.

Honko, L.

1983 *Uskontotieteen oppisanasto*. Turku: Turun yliopisto.

Ilman, R., Ketola, K., Latvio, R. & J. Sohlberg

2017 Johdanto. – R. Ilman, K. Ketola, R. Latvio & J. Sohlberg (toim.), *Monien uskontojen ja katsojien Suomi*, 7–11. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisu 48. Helsinki: Kirkon tutkimuskeskus.

Jenkins, H.

1992 *Textual Poachers: Television Fans and Participatory Culture*. New York: Routledge.

Karjalainen, M.

2018 Käänteinen henkisyys. – K. Ketola, T. Martikainen & T. Taira (toim.), *Uskontososiologia*, 265–277. Turku: Eetos.

Kozinets, R.

2010 *Netnography: Doing Ethnographic Research Online*. Los Angeles: SAGE.

Kozinets, R.

2019 *Netnography: The Essential Guide to Qualitative Social Media Research*. Los Angeles: SAGE.

<https://doi.org/10.4324/9781003001430-2>

Larsen, K. & L. S. Zubernis

2013 *Fangasm. Supernatural Fangirls*. Iowa City: Iowa University Press.

<https://doi.org/10.2307/j.ctt20q218t>

Mikkola, T.

2003 *Muuttuvat arvot ja uusi keskiluokka: Tutkimus arvojen mittaamisesta ja monitasoisuudesta*. Helsinki: Yliopistopaino.

Moberg, M. & S. Sjö

2018 Populaarikulttuuri ja uskonto. – K. Ketola, T. Martikainen & T. Taira (toim.), *Uskontososiologia*, 291–300. Turku: Eetos.

Morgan, D.

2007 Studying Religion and Popular Culture: Prospects, Presuppositions, Procedures. – G. Lynch (ed.) *Between Sacred and Profane. Researching Religion and Popular Culture*, 21–33. London: I.B. Tauris.

<https://doi.org/10.5040/9780755624928.ch-002>

Nikunen, K.

2005 *Faniuden aika. Kolme tapausta TV-ohjelmien faniudesta vuosituuhannen taitteen Suomessa*. Tampere: Tampere University Press.

Pesonen, H. & T. Sakaranaho

2020 Johdanto: Uskontotiede muuttuvassa maailmassa. – H. Pesonen & T. Sakaranaho (toim.), *Uskontotieteen ilmiöitä ja näkökulmia*, 7–24. Helsinki: Gaudeamus.

Seppänen, J. & E. Väliverronen

2012 *Mediayhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.

Sjöblom, T.

1997 Myyttien synty, rakenne ja mieli. Strukturalistisen myyttitutkimuksen kritiikkiä. – T. Sjöblom (toim.), *Tutkija, tekstit ja uskonto*, 44–59. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Snoek, J. A.M.

2006 Defining "Rituals" – J. Kreinath, J. Snoek & M. Strausberg (toim.), *Theorizing Rituals: Issues, Topics, Approaches, Concepts*, 3–14. Leiden: Brill.

Sumiala, J.

2010 *Median rituaalit: johdatusta media-antropologiaan*. Tampere: Vastapaino.